

DAROVÁNÍ ČÁSTÍ LIDSKÉHO TĚLA

JUDr. PhDr. Jakub Valc, Ph.D., LL.M.

AK Valc; Právnická fakulta Masarykovy univerzity

VYMEZENÍ POJMŮ

Lidské tělo

(definice?)

Části těla

(široké vymezení; včetně orgánů, tkání a buněk)

Produkty lidského těla

(krev a její složky, Gamety?, mateřské mléko, odpadní produkty)

Embryo

(Kategorie svého druhu?)

PRÁVNÍ POVAHA

§ 493 NOZ:

„Lidské tělo ani jeho části, třebaže byly od těla odděleny, nejsou věci.“

➔ **majetková práva VS osobnostní práva**   ➔ **různé režimy ochrany**

X doktrína „Work and Skill“?

§ 112 NOZ

„Člověk může přenechat část svého těla jinému jen za podmínek stanovených jiným právním předpisem. To neplatí, jedná-li se o vlasy nebo podobné části lidského těla, které lze bezbolestně odejmout bez znecitlivění a které se přirozenou cestou obnovují; ty lze přenechat jinému i za odměnu a hledí se na ně jako na věc movitou.“

➔ veřejnoprávní režim

➔ soukromoprávní režim pro „oddělitelné“ části lidského těla, popř. produkty (fikce movité věci a obchodovatelnost)

Co spadá do této kategorie kromě vlasů?

PRÁVNÍ A HODNOTOVÁ VÝCHODISKA

Obecně lze ve zdravotnickém zařízení odebírat části lidského těla pro **zdravotní, vědecké, výzkumné, výukové** nebo **jiné účely stanovené zákonem**.

(§ 111 NOZ; § 80 ZZS)

Darování jednotlivých druhů částí lidského těla spadá pod zdravotní účely. Přestože je regulováno v různých předpisech a je spojeno s jinými podmínkami, je všeobecně založeno na požadavcích:

- 1. DOBROVOLNOSTI** (souhlas, popř. nevyslovení nesouhlasu)
- 2. BEZPEČNOSTI** (eliminace zdravotních rizik)
- 3. BEZPLATNOSTI** (viz níže)

Autonomie vůle
(self-ownership)

VS lidská důstojnost
(instrumentalizace/komodifikace)

LIDSKOPRÁVNÍ KONOTACE

+ RIZIKA

PRÁVNÍ A HODNOTOVÁ VÝCHODISKA

Čl. 1 Úmluvy o lidských právech a biomedicině:

*„Smluvní strany budou **chránit důstojnost** a svébytnost všech lidských bytostí a každému bez diskriminace zaručí úctu k integritě jeho bytosti a ostatní práva a základní svobody při aplikaci biologie a medicíny.“*

Čl. 5 Úmluvy o lidských právech a biomedicině:

*„Jakýkoli zákrok v oblasti péče o zdraví je možno provést pouze za podmínky, že k němu dotčená osoba poskytla svobodný a **informovaný souhlas**.*

*Tato osoba musí být předem řádně informována o **účelu a povaze zákroku, jakož i o jeho důsledcích a rizicích**.*“

Čl. 21 Úmluvy o lidských právech a biomedicině:

„Lidské tělo a jeho části nesmí být jako takové zdrojem finančního prospěchu.“

PRÁVNÍ A HODNOTOVÁ VÝCHODISKA

Vysvětlující zprávu k čl. 21:

Tento článek uplatňuje zásadu ochrany důstojnosti lidské bytosti stanovenou v preambuli a v čl. 1.

Stanoví především zásadu, že lidské tělo a jeho části nesmějí být jako takové zdrojem finančního prospěchu. Podle tohoto ustanovení orgány a tkáně v pravém slova smyslu, včetně krve, by se neměly kupovat nebo prodávat nebo být zdrojem finančního prospěchu pro osobu, které byly odňaty, nebo pro třetí stranu, ať již jde o fyzickou nebo právnickou osobu jako např. o zdravotnické zařízení. Avšak technické činnosti jako odběr vzorků, testování, pasterování, frakcionace, čištění, skladování, pěstování kultur, doprava atd., které se s těmito substancemi provádějí, se smějí provádět za přiměřenou odměnu. Tento článek např. nezakazuje prodej lékařského přístroje, jehož součástí je lidská tkáň, která prošla výrobním procesem, pokud se taková tkáň neprodává jako zboží. Dále pak tento článek nebrání osobě, již byly orgán nebo tkáň odebrány, aby nepřijala určitou kompenzaci, která nepředstavuje odměnu, nýbrž přiměřené odškodnění za výdaje nebo ušlý příjem (např. v důsledku hospitalizace).

Toto ustanovení se nevztahuje na produkty jako vlasy a nehty, což jsou tkáně odložené jako nepotřebné a jejich prodej se nedotýká lidské důstojnosti.

PRÁVNÍ A HODNOTOVÁ VÝCHODISKA

§ 81 odst. 7 ZZS:

„Použití části těla pacienta nebo tělo zemřelého, včetně odebraných částí z těla zemřelého, nemůže být pro nikoho zdrojem finanční ani jiné náhrady, popřípadě jiných výhod. To nebrání poskytnutí úhrady účelně, hospodárně a prokazatelně vynaložených výdajů vzniklých v přímé souvislosti s nakládáním s částí těla pacienta nebo tělem zemřelého, včetně částí z těla zemřelého, to je s jejich opatřováním, vyšetřením, skladováním a zpracováním.“

- ➔ všeobecný požadavek zákazu komercializace na národní úrovni
- ➔ možnost úhrady účelně, hospodárně a prokazatelně vynaložených výdajů
- ➔ specifikace těchto požadavků v různých právních předpisech

DAROVÁNÍ ORGÁNŮ

Čl. 13 směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/45/EU ze dne 7. července 2010 o jakostních a bezpečnostních normách pro lidské orgány určené k transplantaci:

„Členské státy zajistí, aby bylo darování orgánů od zemřelých a žijících dárců dobrovolné a bezplatné.

Zásada bezplatnosti nesmí bránit tomu, aby žijící dárce obdržel náhradu, pokud bude důsledně omezena na pokrytí výdajů a ztrátu příjmů spojených s darováním. Členské státy stanoví podmínky, za nichž může být tato náhrada poskytnuta, přičemž se vyhnou jakýmkoli finančním pobídkám či příspěvkům pro potenciální dárce.

Členské státy zakáží zveřejňování potřeby nebo dostupnosti orgánů, pokud je cílem takového zveřejňování nabízení nebo dosažení finančního zisku nebo srovnatelné výhody.

Členské státy zajistí, aby se odběr orgánů prováděl na neziskovém základě.“

+ **PŘÍLOHA** (charakterizace orgánu a dárce)

DAROVÁNÍ ORGÁNŮ

Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon)

ŽIVÝ DÁRCE (§ 3)

Podmínky?

- Léčebný přínos pro příjemce
- Subsidiarita (preference zemřelého dárce nebo jiných postupů)
- Informovaný souhlas
- Obnovitelná tkáň, jeden z funkčních párových orgánů nebo děloha

Komu?

- Osobě blízké nebo jinému (konkrétnímu) příjemci

Omezení?

- Zdravotní rizika pro dárce nebo příjemce (vazba na vyšetření)
- Výkon trestu odnětí svobody, vazby, zabezpečovací detence nebo ochranného léčení (X dítě, rodič, sourozenec, manžel)

Další?

Souhlas etické komise (dárce s omezenou svéprávností nebo neschopný souhlasu, jiný příjemce)

DAROVÁNÍ ORGÁNŮ

ZEMŘELÝ DÁRCE (§ 10 a násl.)

Podmínky?

- Kvalifikované zjištění smrti (dva specializovaní a na odběru a transplantaci orgánu nezainteresovaní lékaři nezávisle na sobě)
- Do dvou hodin od smrti sepsání protokolu

Omezení?

- Nesouhlas s darováním post mortem (OPT-OUT- nevyvratitelná domněnka souhlasu)
- Zdravotní rizika (vazba na vyšetření)
- Nemožnost identifikace osoby

Jak se prokazuje nesouhlas s posmrtným darováním?

- Evidence osoby v Národním registru osob nesouhlasících s posmrtným odběrem tkání a orgánů
- Nesouhlas za života před ošetřujícím lékařem a svědkem (součást ZD)
- Totéž zákonným zástupcem osoby s omezenou svéprávností (i po smrti)

Praxe? Co když rodinný příslušník s odběrem po smrti nesouhlasí?

DAROVÁNÍ ORGÁNŮ

PŘÍJEMCE (§ 17)

Podmínky?

Informovaný souhlas

Výběr?

Živý dárce = osoba blízká/konkrétní příjemce

Mrtvý dárce = princip **medicínské naléhavosti a rovnosti čekatelů**

(doba registrace v Národním registru osob čekajících na transplantaci orgánů)

DAROVÁNÍ ORGÁNŮ

Požadavek anonymity (§ 20):

- zemřelého dárce vůči příjemci
- živého dárce vůči určenému příjemci, pokud si to přeje.

Zákaz komerce (§ 28):

- žádný finanční prospěch ani výhody
- žádné nároky dárce vůči příjemci
- zákaz inzerce a reklamy ve formě poptávky nebo nabídky
- zákaz obchodu

Kompenzace výdajů a ušlého výdělku (§ 28b a násl.):

- řádně doložené (dokladované) výdaje a ušlý výdělek po zohlednění plnění dávek z nemocenského pojištění
- nejvýše do dvojnásobku průměrné mzdy v národním hospodářství; vyjma cestovních nákladů (pro rok 2024 max. 87 934 Kč)
- + další benefity (osvobození od daně z příjmu, nezapočítání do příjmů pro účely životního a existenčního minima).

DAROVÁNÍ ORGÁNŮ

Dle oficiálních dat za leden 2024 bylo v ČR:

999 osob na „čekací listině“

(podle počtu: ledviny, játra, srdce, plíce atd.)

26 zemřelých dárců

4 živý dárci

nedostatek dárců

Řešení?

(Odměny? Prodej - viz Irán? Přednost?)

DAROVÁNÍ KRVE

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/98/ES ze dne 27. ledna 2003, kterou se stanoví standardy jakosti a bezpečnosti pro odběr, vyšetření, zpracování, skladování a distribuci lidské krve a krevních složek a kterou se mění směrnice 2001/83/ES

Čl. 19:

„Před každým odběrem krve nebo krevních složek se provede vyšetření dárce a uskuteční se s ním pohovor. Kvalifikovaný zdravotnický pracovník odpovídá zejména za to, že dárce poskytne informace a získá od nich informace, které jsou nezbytné pro posouzení jejich způsobilosti k odběru, a na základě toho posuzuje způsobilost dárce.“

+ PŘÍLOHA (minimální požadavky na vyšetření krve dárce)

Čl. 20:

*„Členské státy přijmou veškerá nezbytná opatření na podporu **dobrovolného bezplatného dárceví krve** s cílem zajistit, aby krev a krevní složky pokud možno pocházely z takových odběrů.“*

DAROVÁNÍ KRVE

§ 32 odst. 2 zákon č. 373/2011 Sb. o specifických zdravotních službách:

Léčba krví nebo jejími složkami

*„Za krev odebranou pro výrobu krevních derivátů a pro použití u člověka podle jiných právních předpisů a za její odběr **nevzniká osobě, které byla krev odebrána, nárok na finanční ani jinou úhradu, s výjimkou účelně, hospodárně a prokazatelně vynaložených výdajů spojených s odběrem její krve, o které tato osoba požádá, a to celkem do maximální výše 5 % minimální mzdy.**“*

(MM v roce 2024 – 18 900 Kč – z toho 5 % je **945 Kč**)

+ specifické případy přiměřeného navýšení

(výroby jednotlivého transfuzního přípravku, zvláštní příprava nebo výběr dárce)

+ již uvedené benefity (daňové a v podobných oblastech)

Vyhláška č. 143/2008 Sb., o stanovení bližších požadavků pro zajištění jakosti a bezpečnosti lidské krve a jejích složek (vyhláška o lidské krvi) a přílohy

Obsahuje mimo jiné: **Pravidla pro vyšetření a rozhovor s dárce**m; sledovatelnost; **kritéria pro výběr dárce** (18 až 65 let, ≥ 50 kg, množství odběru, interval mezi odběry plné krve 8 týdnů; za 12 měsíců 5 u mužů a 4 u žen, interval mezi dvěma odběry plasmy 14 dní apod.), **kritéria pro vyloučení dárce** (vyčet onemocnění, sexuální chování apod.).

DAROVÁNÍ KRVE

- Podle dostupných dat v České republice chybí **desítky tisíc** dárců krve.
- Naopak je dostatek dárců plasmy, což je diskutováno ve vazbě na poskytování vysokých „kompenzací“ ze strany plasmových center, čemuž nemohou nemocnice konkurovat.

➔ **Jiná motivace?**

- Příloha vyhlášky o krvi navíc rizikové sexuální chování spojuje s „*osobami, jejichž sexuální chování je vystavuje zvýšenému riziku získání závažných infekčních onemocnění, která mohou být přenášena krví*“. Za takové sexuální chování je v rámci dotazníků příslušných zařízení považován také homosexuální styk, ať už s partnerem nebo ochranou.

➔ **Ztráta potenciálních dárců a diskriminace?**

DAROVÁNÍ TKÁNÍ A BUNĚK

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/23/ES ze dne 31. března 2004 o stanovení jakostních a bezpečnostních norem pro darování, odběr, vyšetřování, zpracování, konzervaci, skladování a distribuci lidských tkání a buněk

Čl. 12:

*„Členské státy se snaží zajistit dobrovolné a **neplacené darování tkání a buněk**. Dárci mohou obdržet **náhradu, která je přísně omezena na pokrytí výdajů a nepříjemností spojených s darováním**. V takovém případě členské státy definují podmínky, za nichž smí být náhrada udělena.“*

*Členské státy přijmou veškerá nezbytná opatření, kterými zajistí, aby **jakákoli reklama a propagace na podporu darování lidských tkání a buněk** byla v souladu s pokyny a právními předpisy stanovenými členskými státy. Tyto pokyny nebo právní předpisy musí zahrnovat **vhodná omezení nebo zákazy zveřejňovat potřebu nebo dostupnost lidských tkání nebo buněk za účelem nabízení či vyhledávání finančního zisku nebo srovnatelných výhod**.*

Čl. 14 bod. 3:

*Členské státy přijmou veškerá nezbytná opatření, aby zajistily, že **totožnost příjemce (příjemců) nebude dárci nebo jeho rodině odhalena a naopak**, aniž jsou dotčeny platné právní předpisy členských států o podmínkách zveřejnění, zejména v případě **darování gamet**.*

DAROVÁNÍ TKÁNÍ A BUNĚK

§ 7 odst. 1 písm. b) zákona č. 296/2008 Sb., o zajištění jakosti a bezpečnosti lidských tkání a buněk určených k použití u člověka a o změně souvisejících zákonů (zákon o lidských tkáních a buňkách)

„Odběrové zařízení zajistí opatřování tkání a buněk od dárce tak, aby darování tkání a buněk nebylo zdrojem finanční ani jiné náhrady; dárce může obdržet pouze náhradu účelně, hospodárně a prokazatelně vynaložených výdajů spojených s darováním, ...“

+ další povinnosti (identifikace dárců, zdravotní vyšetření, poučení atd.)

Vyhláška č. 422/2008 Sb. (přílohy)

SPECIFICKÁ REGULACE A PODMÍNKY PRO GAMETY

DAROVÁNÍ TKÁNÍ A BUNĚK

§ 11 Zákona o specifických zdravotních službách:

„Za odběr zárodečných buněk **nevzniká osobě, které byly odebrány, nárok na finanční ani jinou úhradu**. Poskytovatel, který odběr provedl, hradí anonymnímu dárci na základě jeho žádosti **účelně, hospodárně a prokazatelně vynaložené výdaje spojené s darováním zárodečných buněk**. Jejich náhradu může požadovat na příjemkyni, které má být provedeno umělé oplodnění, nebo na poskytovateli, kterému byly zárodečné buňky nebo lidská embrya k provedení asistované reprodukce předány. Poskytovatel, který převzal zárodečné buňky nebo lidská embrya k provedení asistované reprodukce a který uhradil výdaje podle věty druhé, může náhradu těchto výdajů požadovat na příjemkyni, které má být provedeno umělé oplodnění.“

+ benefity v oblastech daňové, životního a existenčního minima a pracovního práva

- ➔ Žádné zpřesnění výše finančních náhrad výdajů (orgány, krev), což v praxi vede ke vzniku **tržního prostředí**, včetně související propagace/reklamy.
- ➔ Nedostatek dárců? ➔ zahraniční klientela a obcházení biologických limitů
- ➔ Nové komplexní nařízení na úrovni EU operuje alespoň se stanovením **horní hranice náhrady**, což je nyní reflektováno návrhem změny ZSZS.

DAROVÁNÍ TKÁNÍ A BUNĚK

§ 10 Zákona o specifických zdravotních službách:

*„Poskytovatel, který je oprávněn provádět metody a postupy asistované reprodukce, je povinen zajistit **zachování vzájemné anonymity** anonymního dárce a neplodného páru a **anonymity anonymního dárce a dítěte narozeného z asistované reprodukce.***

*Poskytovatel, který provedl posouzení zdravotní způsobilosti anonymního dárce a ženy nebo muže z neplodného páru, je povinen **údaje o jejich zdravotním stavu** potřebné pro umělé oplodnění předat poskytovateli, který provádí umělé oplodnění; tento poskytovatel je povinen údaje o zdravotním stavu anonymního dárce uchovat po dobu 30 let od provedení umělého oplodnění a **na základě písemné žádosti předat neplodnému páru nebo zletilé osobě narozené z asistované reprodukce informaci o zdravotním stavu anonymního dárce.**“*

striktní anonymita – bez ohledu na přání dárce nebo jiných osob

problém z hlediska práva dítěte na identitu a práva znát svůj biologický původ

DAROVÁNÍ EMBRYA

§ 9 Zákona o specifických zdravotních službách:

*„Pokud při umělém oplodnění příjemkyně **nebyla použita všechna lidská embrya vytvořená ve prospěch neplodného páru**, lze je uchovat a použít pro další umělé oplodnění této příjemkyně. To neplatí, jestliže **neplodný pár písemně prohlásí, že tato embrya nehodlá použít pro své další umělé oplodnění a zároveň udělí souhlas s jejich použitím pro jiný anonymní neplodný pár**, nebo udělí souhlas s použitím nadbytečných embryí k výzkumu podle zákona o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách nebo s jejich likvidací. Prohlášení může neplodný pár kdykoliv odvolat; to neplatí, pokud byla lidská embrya použita u jiného neplodného páru nebo v souladu s prohlášením zlikvidována. **Lidské embryo vzniklé na základě vajíčka příjemkyně nebo spermie muže z neplodného páru lze použít pro umělé oplodnění jiné příjemkyně, pokud byla posouzena zdravotní způsobilost neplodného páru v rozsahu stanoveném pro anonymní dárce.**“*

VEŘEJNOPRÁVNÍ POSTIHY

Odpovědnost za (vybrané) přestupky:

§ 117 odst. 3 písm. l) zákona o zdravotních službách
(porušení zákazu komercializace – pokuta **až 300 000 Kč**)

§ 29 odst. 2 transplantačního zákona
(porušení zákazu komercializace – pokuta **až 100 000 Kč**)

§ 25 odst. 5 písm. d) zákona o lidských tkáních a buňkách
(porušení zákazu komercializace pokuta **až 3 000 000 Kč**)

PROBLÉM S VYMAHATELNOSTÍ

VEŘEJNOPRÁVNÍ POSTIHY

○ **Odpovědnost za trestné činy**

§ 165 odst. 1 trestního zákoníku

Nedovolené nakládání s tkáněmi a orgány

(1) Kdo v rozporu s jiným právním předpisem provede z těla mrtvého člověka odběr tkáně, buňky nebo orgánu, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti.

(2) Stejně bude potrestán, kdo v úmyslu obohatit sebe nebo jiného nakládá s odebranou lidskou tkání, buňkou nebo odebraným lidským orgánem v rozporu s jiným právním předpisem.

+ kvalifikované skutkové podstaty

(opakovaně, organizovaná skupina, značný nebo velký prospěch, mezinárodní forma trestné činnosti)

VEŘEJNOPRÁVNÍ POSTIHY

○ Odpovědnost za trestné činy

§ 165 odst. 1 trestního zákoníku

Odběr tkáně, orgánu a provedení transplantace za úplatu

(1) Kdo v rozporu s jiným právním předpisem jinému nebo pro jiného **nabídne, slíbí nebo poskytne** úplatu za odběr tkáně nebo orgánu z jeho těla nebo za provedení transplantace, bude potrestán odnětím svobody až na pět let.

(2) Stejně bude potrestán, kdo sám nebo prostřednictvím jiného v souvislosti s odběrem tkáně nebo orgánu nebo s provedením transplantace pro sebe nebo pro jiného **žádá, přijme nebo si dá slíbit** úplatu v rozporu s jiným právním předpisem.

+ kvalifikované skutkové podstaty

(organizovaná skupina, způsobení těžké újmy na zdraví nebo smrti, dítě obecně nebo mladší 15 let jako oběť)

➔ VZTAH K PORUŠENÍ RŮZNÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

➔ SPECIÁLNÍ K TČ PODPLÁCENÍ/PŘIJETÍ ÚPLATKU

Děkuji za pozornost.

ZDROJE

- <https://kst.cz/wp-content/uploads/2024/02/Cekaci-listina-leden-2024.pdf>
- <https://kst.cz/wp-content/uploads/2024/02/Darci-organu-dle-TC-leden-2024.pdf>
- <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-zivot-v-cesku-cesku-chybi-70-tisic-darcu-krve-zmenit-to-maji-i-sms-224320>
- <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/v-cesku-je-malo-darcu-krve-radeji-miri-za-penezni-odmenou-rikaji-nemocnice-komerčni-centra-to-rozpor-6128>
- https://www.zsf.jcu.cz/images/ZSF/veda-a-vyzkum/projekty/VystupyTL05000144_darcovstviCastiTelaCR/kompenzaceDarcovstviCastiTela.pdf
- https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2023/6/4_Valc_530-548_6_2023.pdf

+ Odkazy v textu

